

UNELE PROBLEME PRIVIND PALEOLITICUL SUPERIOR LA EST DE CARPAȚI

VASILE CHIRICA

Teritoriul est-carpatic al R. S. României aparține în întregime Podișului Moldovei, cu subunitățile sale distincte ; Cîmpia Moldovei, Podișul Sucevei, Podișul Birladului, continuat spre sud de Cîmpia Covurluiului și Cîmpia Siretului Inferior. Limita de vest o formează lanțul carpatic și subcarpații, iar cea de est, riul Prut, care nu constituie o graniță geomorfologică propriu-zisă, deoarece relieful prezintă aceleași caracteristici cu Cîmpia Bălților și Cîmpia Rusă¹. La nord, Cîmpia Moldovei este delimitată tot de Prut, iar la sud, Cîmpia Covurluiului și a Siretului Inferior se învecinează cu Cîmpia Română (fig. 1).

Existența unor zone paleolitice mai mici sau mai mari în cele trei subunități principale ale Podișului Moldovei, impune precizarea unor caracteristici de ordin geografic, geologic și geomorfologic, inclusiv în ceea ce privește rețeaua hidrografică².

Podișul Sucevei reprezintă cea mai înaltă unitate morfologică din Podișul Moldovei, cu altitudinea medie de cca. 400—450 m. Din punct de vedere geologic, sarmațianul și cuaternarul sînt cele două formațiuni de bază ce intră în componența reliefului. Depozitele cuaternare sînt alcătuite în principal din aluviuni de terasă, pietrișuri, nisipuri și lehmuri și formează baza reliefulor acumulative, care se găsesc și pe dealurile depresiunilor mai înalte și pe platformele neafectate de eroziunea interfluvială³. Literatura de specialitate nu este însă unanimă în aprecia dacă unele pietrișuri au fost aduse de râuri pliocene din Carpați, sau sînt simple remanieri locale ale faciesurilor litorale, de vîrstă sarmatică.

Principalele râuri care drenează Podișul Sucevei sînt Moldova, Suceava și Siretul, ale căror afluenți au putut aduce aici materie primă de origine carpatică, din depresiunile extracarpatiche externe. Prezența uneltelor de piatră din roci de proveniență carpatică, în unele stațiuni paleolitice (Dolhasca—Dealul Viei) poate constitui un argument în acest sens.

---

1 V. Băcăuanu, *Cîmpia Moldovei. Studiu geomorfologic*, E. A., București, 1968, p. 9 ; Al. Rădulescu și col., *Geografia agriculturii României*, Ed. Șt., București, 1968, p. 53.

2 C. Martiniuc, *Podișul Moldovenesc*, în *Geografia fizică a R.P.R.*, București, 1955, p. 500.

3 *Ibidem*.

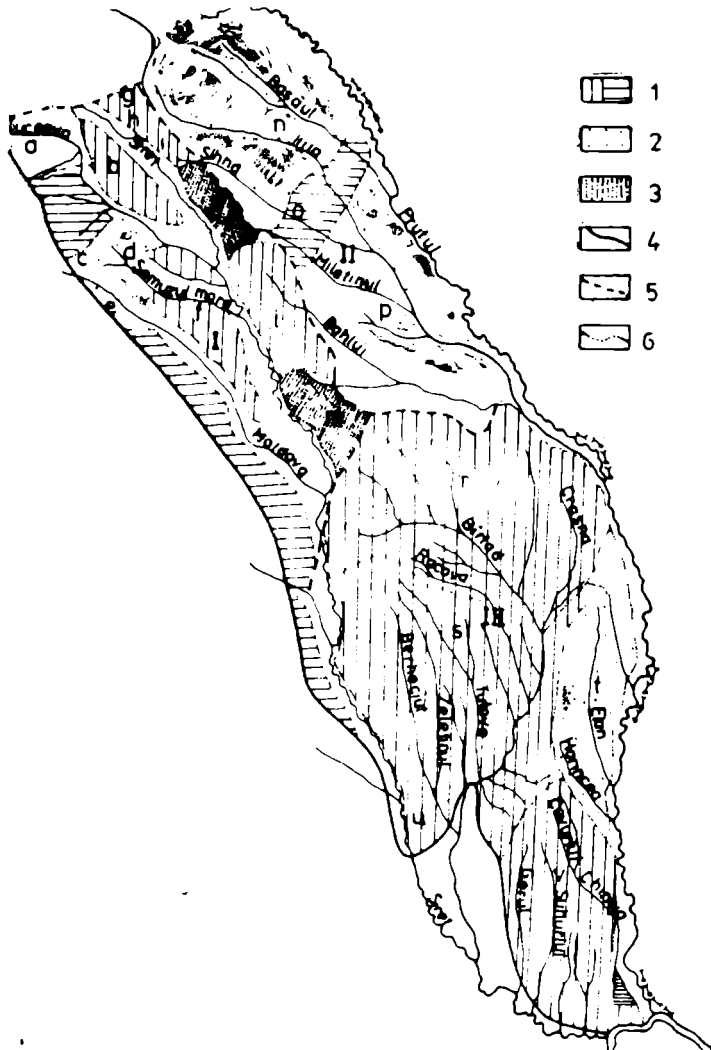

Fig. 1. — Podișul Moldovei (după C. Martiniuc). — I. Podișul Sucevii. a, Depresiunea Rădăuți; b, Masivul Zărnești-Dragomirna; c, Masivul Vf. Ciungilor-Teișorul; d, Depresiunea deluroasă a Litenilor; e, Depres. piemontană de la Baia; f, Podișul Fălțiceniilor; g, Masivul Bourului și coasta Ibăneștilor; h, Șaua de la Dersea; i, Masivul Hâpâli; j, Șaua Bucecea; l, Masivul Dealu-Mare; m, Șaua Ruginoasa-Strunga; II. Cîmpia Moldovei; n, Depres. Jijiei superioare și a Bașeuului; o, Dealurile Copălău-Cozancea; p, Depres. Jijiei inferioare și a Bahluiului; III. Podișul Birladului; r. Podișul central moldovenesc; s, Colinele Tutovei; t, Depres. deluroasă Elan-Horincea; u, Piemontul Poiana-Nicorești; v, Platforma Covurluiului. 1. Masive deluroase înalte și coline; 2. Depresiuni joase colinare; 3. Depresiuni înșeuări înalte; 4. Limita Podișului Moldovei; 5. Limita raioanelor geomorfologice; 6. Limita subraioanelor geomorfologice.

Toate terasele din Podișul Sucevei sînt alcătuite din bogate aluviuni reprezentate de pietrișuri și bolovănișuri, acoperite cu lehmuri. Ele se prezintă ca niște reliefuri întinse sub forma unor trepte plane, destul de intens afectate de alunecări de diferite tipuri, stabilizate sau încă active, datorate prezenței pînzelor de apă captive sarmatiene și pînzelor freatice de la baza reliefulurilor acumulative cuaternare ⁴.

Din punct de vedere al arheologiei paleoliticului, cea mai importantă subunitate a Podișului Moldovei o constituie Cîmpia Moldovei (depreșiunea Jijia—Bahlui) și în special zona Prutului Mijlociu, care se remarcă prin existența celor mai bogate locuri umane paleolitice.

Se știe că Valea Prutului cuprinde trei sectoare distincte : a) sectorul de vale subsecventă, la nord de Rădăuți ; b) sectorul epigenetic, între Rădăuți și Stîncă—Ștefănești ; c) sectorul de vale cu albie majoră largă la sud de Ștefănești ⁵.

Din punct de vedere geologic, în sectorul epigenetic, Prutul a secționat cele mai vechi formațiuni ce apar la zi în Podișul Moldovei. Astfel, după secționarea complexului argilo-marnos cu intercalații nisipoase volhiniene (sarmatic inferior), Prutul s-a adîncit în depuneri bugloviene, reprezentate la nord de Mitoc prin faciesul argilo-marnos, iar la sud, între Liveni și Stîncă—Ștefănești, prin calcare recifale (toltry), ce apar doar local, trecînd lateral în marne. După depășirea stratelor bugloviene, Prutul a secționat depozite tortoniene, caracterizate prin gipsurile ce apar la zi în malul drept, între Ivancăuți și Cuzlău, nisipuri cuarțifere cu nodule de silex, între Rădăuți și Miorcani, cit și prin faciesul calcaro-marnos, spre Liveni. Doar între Rădăuți și Mitoc, Prutul a secționat și depuneri mai vechi, cenomanian-senoniene, aparținînd cretacului superior ⁶.

Mult mai intens cercetat încă de la mijlocul secolului trecut, cuaternarul este bine reprezentat în zona Prutului Mijlociu, îndeosebi prin existența sistemului de terase în ale căror sedimente există intensele locuri paleolitice.

Întreaga zonă se caracterizează și prin prezența șesurilor eluviale, inundabile, holocene, de-a lungul afluenților Prutului, a albiilor adîncite și a platourilor și colinelor monoclinale, precum și prin existența calcarelor recifale ⁷.

⁴ Idem, p. 508.

⁵ I. Simionescu, *Constituțiunea geologică a țărmlui Prutului din nordul Moldovei*, în *Ac. Rom., Publicațiunile fondului „V. Adamachi”*, II (1901—1906), București, 1906, p. 27-54 ; Gh. Năstase, *Valea Prutului*, în *Revista de Geografie*, II, 1946, p. 53-57 ; V. Băcăuanu, *Observații geomorfologice asupra Văii Prutului dintre Rădăuți și Stîncă-Ștefănești*, în *AȘU-Iași*, serie nouă, sect. a II-a (Științe naturale), VII, 1961, 2, p. 432.

⁶ I. Simionescu, *op. cit.*, p. 31 ; N. Macarcvici, P. Janrenaud, *Revue générale du Néogène de la plate-forme de la Moldavie*, în *AȘU-Iași*, IV, 1958, 2, p. 429-450.

⁷ I. Simionescu, *op. cit.*, p. 31 ; idem, *Comunicare asupra calcarului sarmatic din nord-estul Moldovei*, în *Buletinul Societății de Științe din București*, VII, 1899, 6, p. 796 ; V. Tufescu, *Revizuire în geomorfologia Podișului Moldovenesc impuse de recentele cercetări geologice*, în *Revista de geografie*, II, 1946, 1-4, p. 70 ; V. Băcăuanu, *op. cit.*, p. 436.

În vremea folosirii teraselor ca loc de așezare, de către grupele umane paleolitice, solurile predominante erau depozitele de loess, sau chiar loessul tipic, pus în evidență prin procentajul maxim de particule ale căror dimensiuni variază între 0,01—0,05 mm⁸.

Locuitori paleolitice au fost identificate și pe alte forme de relief (platouri, dealuri etc.) din cuprinsul Cîmpiei Moldovei⁹.

Podișul Birladului constituie cea de a treia mare subunitate a Podișului Moldovei. În ceea ce privește raionarea geomorfologică a acestuia, studiile de specialitate nu prezintă un punct de vedere comun. Se apreciază că limita sa de nord (zona de contact cu Cîmpia Moldovei) o formează Podișul Central Moldovenesc, iar cea de sud (spre Cîmpia Română). Cîmpia (Platforma) Covurluiului și Cîmpia Siretului Inferior¹⁰. Podișul Birladului este alcătuit, în cea mai mare parte, din formațiuni geologice, din sarmatian și pînă în cuaternar — lehmuri și depozite loessoide, avînd la bază nisipuri și pietrișuri, repartizate în terasele tuturor văilor principale.

În această zonă locuirile paleolitice sînt mai rare și sporadice pe terasele rîurilor, dar mai abundente pe alte forme de relief (platouri, coaste, dealuri etc.). O caracteristică generală a locuirilor umane paleolitice este folosirea, ca loc de așezare, a oricărei forme de relief care se găsea în imediata apropiere a unei surse de apă permanentă.

Cercetarea paleoliticului din România, începută la sfîrșitul secolului trecut (de cînd datează și primele semnalări certe asupra unor descoperiri paleolitice)¹¹ s-a conturat pe criterii științifice în prima jumătate a secolului nostru. În 1938 N. N. Moroșan publică lucrarea de sinteză asupra cercetărilor sale de teren, care au avut ca rezultat descoperirea unui număr de peste 35 stațiuni paleolitice, situate pe terasele Prutului sau între Prut și Nistru¹². Această valoroasă lucrare, clasică prin conținut și stil îl situează pe ilustrul nostru arheolog și geolog în rîndul marilor paleoliticieni ai timpului său. Prin cele 16 studii referitoare la această zonă, publicate între 1927—1938, N. N. Moroșan a arătat complexitatea fenomenelor geologice și a resturilor paleontologice în timpul cuaternarului, coroborînd aceste date cu ceea ce el însuși a numit „produsele inteligenței omului” — uneltele de silex. Particularitățile așezărilor paleo-

8 N. Théobald, *Fondements géologiques de la Préhistoire*, Paris, 1972, p. 28.

9 Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, București, 1976, vol. I, passim; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, E. A., București, 1970, passim.

10 C. Martiniuc, *op. cit.*, p. 529-532; M. Pantazică, *Hidrografia Cîmpiei Moldovei*, Ed. Junimea, Iași, 1974, p. 23.

11 Gregoriu Ștefănescu, *Relațiune sumară de lucrările Biroului Geologic în campania anului 1885*, în *Anuarul Biroului Geologic*, III (1885), București, 1888, p. 20.

12 N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est*, în *AIGR*, XIX, 1938, p. 8-146.

litice pe care le-a descoperit și le-a cercetat prin săpături sau sondaje l-au determinat să folosească atât metodele proprii specialității sale de bază (stratigrafia geologică, paleontologia), cât și acelea specifice arheologiei paleoliticului, sincronizând și comparând rezultatele obținute, cu ale specialiștilor vremii, prin publicații sau la congrese internaționale. În colaborare cu Suzanne Leclercq, N. N. Moroșan a realizat și primele determinări de floră cuaternară¹³. Prin participarea sa la importante manifestări științifice internaționale, prin legăturile stabilite cu prestigioși arheologi ai epocii paleolitice, N. N. Moroșan a făcut cunoscute importante resturi de locuire paleolitică descoperite pe teritoriul României. Mai precizăm încă faptul că lucrarea sa de sinteză constituie și astăzi un punct de referință pentru specialiști de prestigiu din vestul și estul Europei.

Inițierea săpăturilor sistematice la Mitoc și Ripiceni, recoltarea unui bogat și valoros material arheologic (litic, osteologic), identificarea unor importante complexe de locuire (ateliere, vetre, resturi de locuințe special amenajate) a determinat o mai bună cunoaștere a caracteristicilor locuirii paleolitice din această zonă a Podișului Moldovei. Coroborarea acestor descoperiri cu acelea de pe terasele Bistriței (din bazinul Râpciuni) sau din alte zone geografice ale țării, a permis să se realizeze primele încercări de integrare a paleoliticului de la est de Carpați într-o arie mai largă, din estul și centrul Europei¹⁴, pentru ca, pe baza cercetărilor sistematice efectuate în numeroase alte stațiuni paleolitice de pe teritoriul țării, cât și prin realizarea unor studii interdisciplinare, să se ajungă la elaborarea și publicarea unor sinteze deosebit de valoroase¹⁵. De asemenea, prin continuarea cercetărilor s-au putut reliefa trăsăturile specifice locuirii de la Mitoc—Valea Izvorului¹⁶, precum și stabilirea tipurilor și caracteristicilor locuințelor musteriene de la Ripiceni—Izvor și din

---

13 S. Leclercq, N. N. Moroșan, *Contribution à la connaissance de la flore du Pléistocène de la Roumanie du Nord-Est*, în *C. R. des Séances, I.G.R.*, XXI, 1932—1933, București, 1938, p. 111-116.

14 Al. Păunescu, *Habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 8-35; M. Bitiri, *Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România*, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 5-16; idem, *Considerații cu privire la prezența unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 431-448.

15 Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, E. A., București, 1970; M. Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului*, Biblioteca de Arheologie, Seria complementară, 1, București, 1972; M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, Biblioteca de Arheologie, Seria complementară, 2, București, 1974; Florea Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, E. A., București, 1978; M. Cărciumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, E. A., București, 1980.

16 M. Bitiri, M. Cărciumaru, P. Vasilescu, *Paleoliticul de la Mitoc — Valea Izvorului — specificul culturii și mediul natural*, în *Hierasus*, Botoșani, 1979, p. 33-41; M. Bitiri, M. Cărciumaru, *Le milieu naturel et quelques problèmes du développement du Paléolithique supérieur sur le territoire de la Roumanie*, în *Coll. Int. L'Aurignacien et le Gravettien (Périgordien) dans leur cadre écologique*, Nitra, 1980, p. 65-75.

estii Europei¹⁷. O importanță particulară o reprezintă descoperirea unel-
telor și armelor de os și a atelierelor, de prelucrare a osului și cornului
de ren și cerb, de la Crasnaleuca și Cotul Miculinți¹⁸. În același timp,
prin intensificarea cercetărilor de teren, au fost identificate noi obiective
paleolitice în centrul și sudul Podișului Moldovenesc.

*

*   *

Principalele probleme ale cercetării paleoliticului nostru sînt originile
aurignacianului și culturile (=etapele) paleoliticului superior la est de
Carpați. În acest sens, cercetările paleolitice din zona Prutului Mijlociu
au adus noi contribuții, deosebit de importante. O caracteristică a locui-
rilor, îndeosebi din zona Mitoc, o constituie deosebita abundență a ma-
terialului litic, reprezentat în proporție de aproape 100% de silexul aflat
în carieră naturală, în depunerile bugloviene de la nord de Mitoc. Aceste
depozite, care apar și astăzi la zi în unele porțiuni ale Văii Prutului,
sub formă de conglomerate de 3—7 m grosime, au oferit grupurilor
umane paleolitice cantități practic inepuizabile de materie primă de foarte
bună calitate: spărtură concoidală, duritate 7, clivaj perfect¹⁹. Bogăția
materiei prime este unul din motivele pentru care în zona Prutului Mij-
lociu deosebim poate cea mai intensă activitate economică de cioplire a
pietrei din toate regiunile țării. Datorită calităților fizice menționate, si-
lexul de Prut a fost vehiculat, atît sub formă de materie primă, poate
transportat de apele riului pînă în sudul Podișului Moldovei, unde au
fost identificate chiar complexe de cioplire²⁰, cît și sub formă de unelte
finite, pînă în zona subcarpatică (terasele Bistriței) unde, în unele locuri
aurignaciene și gravettiene silexul de Prut apare în proporție de pînă
la 62%, prezența sa în aceste locuri nefiind uniformă. Astfel, lipsește
în aurignacianul inferior de la Cetățica I, dar în celelalte trei niveluri
de aici întrunește proporții net superioare rocilor locale. De asemenea,
lipsește în aurignacianul mijlociu de la Dîrțu, iar în aceeași etapă de la
Bistricioara-Lutărie apare în proporție de numai 20%, pentru ca în nive-
lul următor de aici să fie utilizat în proporție de 31%, în timp ce în
stratul contemporan de la Podiș, ponderea acestei roci să fie de numai
4,40%²¹.

17 Al. Păunescu, V. Chirica, *Cercetări arheologice recente în zona Prutului Mijlociu*, în *ARMSI*, seria IV, tom II, 1977, p. 57-69; Al. Păunescu, *Complex de locuire musteriene descoperite în așezarea de la Ripiceni-Izvor (jud. Botoșani) și unele considerații privind evoluția tipului de locuință paleolitică*, în *SCIVA*, 29, 1978, 3, p. 317-333.

18 M. Brudiu, *Date noi privind cultura gravettianului oriental din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, județul Botoșani*, în *Hierasus*, Botoșani, 1979, p. 75-81; idem, *Prelucrarea oaselor și coarnelor de ren în așezarea paleolitică de la Cotul Miculinți (jud. Botoșani)*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 13-22.

19 Al. Păunescu, *op. cit.*, București, 1970, p. 83.

20 M. Brudiu, *op. cit.*, 1974, p. 113 și urm.

21 C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N. S., X, 1966, p. 36-101.

Intensitatea cioplierii silexului în zona Prutului Mijlociu este ilustrată la Mitoc prin cele aproximativ 12 500 piese descoperite la Piriul lui Istrate și peste 20 000 la Malul Galben. La acestea se pot adăuga materialele de la Valea Izvorului și, îndeosebi, acelea din marea stațiune de la Ripiceni-Izvor, singurele descoperiri care pot oferi unele indicii cu privire la trecerea de la paleoliticul mijlociu la cel superior. De altfel, cu excepția unor așezări de peșteră sau de terasă din teritoriul intracarpatic, numai în zona Prutului Mijlociu putem găsi materiale arheologice suficient de concludente, privitoare la evoluția tehnico-tipologică a utilajului litic.

O altă caracteristică a zonei Prutului-Mijlociu o constituie numărul mare de complexe de cioplire a silexului. La Mitoc-Piriul lui Istrate și Malul Galben au fost identificate pînă în prezent 38 și, respectiv, 24 ateliere de cioplire, în perimetrul unora fiind depistate pietre de calcar sau gresie, utilizate ca nicovale, deoarece pe unele se mai păstrau încă așchii microlitice, rezultate din cioplirea silexului, iar altele, mai mici, folosite ca percutoare. Din punct de vedere al răspîndirii atelierelor, în suprafață săpată la Piriul lui Istrate deosebim 6 zone stratigrafice : a) 4,20—3,80 m, cu numai 2 ateliere și relativ puțin material litic în stratul de cultură ; b) 3,60—2,80 m, 24 ateliere, cu foarte multe piese de silex în nivelul de locuire ; în această secvență stratigrafică au fost depistate și două „structuri de locuire“ ; c) 2,50—2,20 m, patru ateliere, utilajul litic din stratul de cultură fiind relativ bogat ; d) 2,05—1,90 m, patru ateliere, piesele descoperite în stratul de locuire fiind în număr destul de mic ; e) 1,75—1,70 m, două ateliere apropiate, cu sporadice piese litice între ele ; f) 1,40 m, două ateliere, situate la distanță destul de mare unul de altul, cu foarte puțin material litic în strat. Precizăm că pe baza acestor două complexe de cioplire s-a stabilit sfîrșitul locuirii paleolitice. În ceea ce privește inventarul litic al atelierelor, nu se pot realiza deosebiri esențiale relativ la proporția pieselor tipice și atipice etc. Numai atelierul de la nivelul de 4.20 m se remarcă printr-un număr mai ridicat de piese cu talon fatetat (fig. 7/6), iar alături de acela dezvoltat la adîncimea de 2,35 m, sînt singurele complexe cu astfel de elemente musteroide. Mai adăugăm că numai 12 ateliere conțineau și unelte finite : 4 racloare, 9 burine și 3 gratoare.

La Malul Galben, numai 5 ateliere aveau și pietre de calcar sau gresie (nicovale sau percutoare), altele 8 remarcîndu-se prin bogăția pieselor litice (între 1 000 și 8 000). Deși în perimetrul unor cărouri s-au găsit cite 200—400 piese de silex, acestea nu au fost considerate ateliere, deoarece materialul litic era răspîndit pe întreaga suprafață a pătratului și nu sub formă de aglomerări. Din punct de vedere stratigrafic, doar primul atelier se afla la adîncimea de 3,40 m, celelalte fiind identificate între 4,20—7,45 m. Dintre acestea, 6 au fost dezvelite la nivelul de 5—5,20 m, iar alte 5, la 6,75 m. În afară de o cantitate sporită de piese litice, atelierele de la Malul Galben se remarcă și prin prezența unui mai mare număr de unelte finite : 23 gratoare, 5 burine, 3 lame retușate abrupt și una retușată semiabrupt, o lamă aurignaciană, o piesă denticulată, o bifacială atipică (fig. 4/2), un racloar-burin

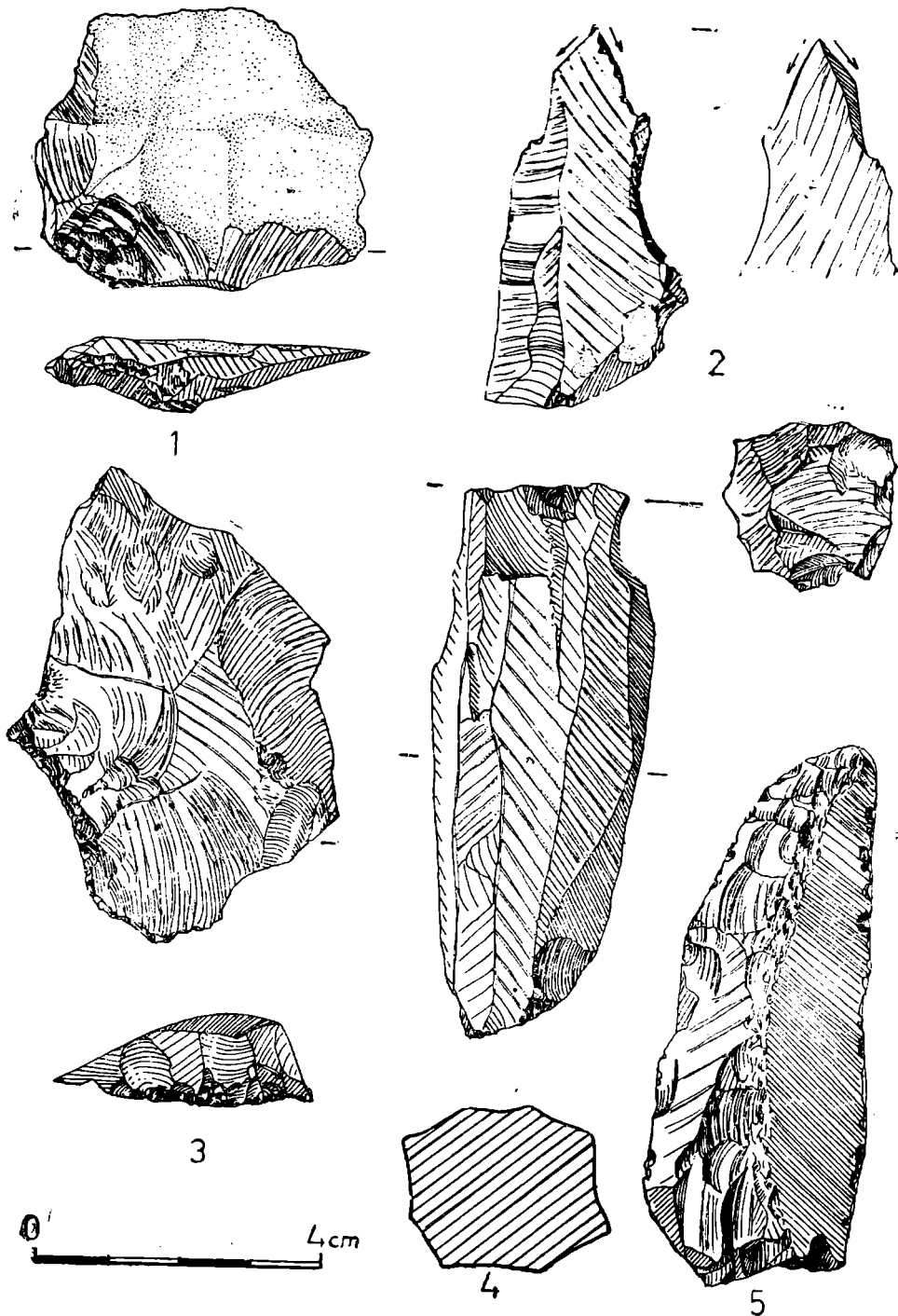

Fig. 2. — Mitoc-Pirul lui Istrate. 1, așchie de decorticare cu talon fațetat ; 2, bu-
rin diedru drept ; 3, așchie mijlocie cu talon fațetat ; 4, nucleu prismatic.

și un gratoar-burin. Din acest punct de vedere, prin prezența celor 9 gratoare, atelierul 20 pare să fi fost specializat în realizarea acestui tip de unealtă.

În zona Prutului Mijlociu, complexele de cioplire sînt prezente în aproape toate așezările cercetate prin săpături. Lipsa lor la Mitoc-Valea lui Stan, Manoleasa, Sadoveni, se datorește, credem, caracterului restrîns al suprafețelor săpate.

În funcție de caracteristicile atelierelor de cioplire și ale așezărilor (considerate ca zone de locuire), precum și relativ la raportul dintre aceste două categorii de resturi de viețuire, la Mitoc și în zona Prutului Mijlociu s-au putut deosebi: 1) așezări cu mai multe ateliere, unde se prelucra materia primă existentă în apropiere; 2) ateliere propriu-zise de cioplire, situate chiar pe locurile unde materia primă se află în depozit natural, în timp ce în spațiul de la est de Carpați găsim și numeroase așezări fără complexe de cioplire.

O deosebită importanță o au descoperirile de la Cotul Miculiței (zona Prutului Mijlociu), care, în interpretarea autorului cercetărilor, constituie un adevărat atelier de prelucrare a cornului de ren și a osului, pentru prima dată identificat într-o așezare paleolitică de pe teritoriul R. S. României²². Considerăm că analogiile stabilite cu descoperirile de la Molodova, Mezin și Kormani, dar insuficient de corect încadrate cronologic și cultural, pot constitui argumente pentru o reconsiderare a descoperirilor gravettiene din depresiunea Nistrului Mijlociu. Printre puținele descoperiri similare din Europa, amintim doar atelierul de prelucrare a fildeşului de la Gönnersdorf²³.

În sfîrșit, o ultimă caracteristică importantă a locuirilor paleolitice din zona luată în studiu, o constituie prezența diferitelor tipuri de vetre. Apreciem că pe teritoriul României, cele mai vechi vetre au fost descoperite în așezarea de la Mitoc-Dealul Galben, deoarece considerăm că resturile vetrei descoperite aici la adîncimea de 12,15 m sînt mai vechi decît vetrele musteriene de la Ripiceni-Izvor. În afara acestei dovezii certe de folosire a focului, primele sondaje întreprinse la Malul Galben au precizat că unele piese aflate spre baza sedimentului au fost obținute pe cale termică²⁴, procedeu studiat de F. Bordes prin experiențe de laborator²⁵.

În stratul musterian de la Malul Galben, la adîncimi cuprinse între 7,75—8,75 m au fost dezvelite vetre întregi, cu răspîndiri de cenușă,

22 M. Brudiu, *Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotul Miculiței, com. Coțușca (jud. Botoșani)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, Oradea, 1979, p. 7-16; idem, *op. cit.*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 13-22.

23 G. Bosinski, *Die Rekonstruktion des Gönnersdorfer Hauses*, în *Ausgrabungen in Deutschland*, 1 (1975), t. III, p. 255-270.

24 C. S. Nicolăescu-Plopșor, N. Zaharia, *Cercetările de la Mitoc*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 16.

25 F. Bordes, *Essay de classification des industries moustériennes*, în *BSPF*, 50, 1953, p. 457-466. F. Bordes a constatat că silexul putea fi mai ușor prelucrat dacă era supus mai întîi unui tratament termic, în urma căruia, pierzînd apa, căpăta o granulație mai fină.

cărbuni și numeroase piese de silex²⁶. Paleoliticului superior îi aparțin mai multe vetre de tipuri diferite. Astfel, la adâncimea de 5,25 m a fost dezvelită o vatră de suprafață alcătuită numai din patru lespezi de gresie, puternic arse, cu puține fragmente de cărbuni între ele. Tot în timpul primelor sondaje au fost depistate și alte vetre, între care, cea de la nivelul de 5,80 m avea o grosime a stratului de cenușă, cărbuni și arsură de 0,60 m. Resturile unei vetre de suprafață pare să o reprezinte lespeda de gresie cu fragmente de cărbuni sub ea, dezvelită la adâncimea de 5,90 m.

Cele mai bogate vetre din această stațiune au fost dezvelite cu prilejul reluării cercetărilor, în perimetrul celor trei mari complexe-atelier. Astfel, vatra care încălzea adăpostul ce proteja complexul 15 (la adâncimea de 6,10 m) era alveolată, cu dimensiunile de 40×50 cm, iar stratul de cărbune și arsură nu depășea 10 cm. Vatra din complexul 17 (la adâncimea de 6,75 m) era tot alveolată, cu grosimea stratului de cenușă, cărbuni și arsură de 5-10 cm. În imediata sa apropiere au fost dezvelite două gropi pentru păstrarea cărbunilor, dintre care prima avea dimensiunea de 15×10 cm, iar a doua era mai mică. În vatra propriu-zisă și în apropierea ei s-au găsit fragmente de oase și piese de silex puternic calcinate. Precizăm că în niciuna din vetre nu s-au găsit oase folosite drept combustibil.

La Mitoc-Pirful lui Istrate, acel posibil adăpost, identificat la adâncimea de 3,66 m era încălzit de o vatră oarecum ovală, alveolată, cu laturile de 40×60 cm, adâncită pînă la 10—15 cm.

În celelalte două așezări paleolitice de la Mitoc, cercetate prin săpături, nu s-au identificat nici măcar pete de arsură, deși au fost semnalate silexuri calcinate.

Tot în zona Prutului Mijlociu, la Ripiceni-Izvor, cea mai veche vatră, aparținând musterianului inferior, a fost descoperită la adâncimea de 8 m²⁷. Cele mai reprezentative vetre au fost dezvelite în nivelurile musteriene III și IV. Acestea nu prezintă alveolări sau gropi pentru păstrarea cărbunelui, dar unele sînt de dimensiuni mai mari: 2,80×3,20 m. În afară de cărbuni și cenușă, majoritatea sînt pline cu oase carbonizate, ceea ce denotă utilizarea acestui material drept combustibil. Precizăm încă faptul că analizele de C₁₄, efectuate pe probe de cărbuni din aceste vetre au furnizat, pentru nivelul IV, vîrsta cuprinsă între $42\ 820 \frac{+1300}{-1100}$ și $38\ 220 \frac{+1100}{-1100}$ î.e.n.²⁸. În nivelul aurignacian a fost identificată o singură vatră, de formă ovală, situată la partea inferioară a stratului de cultură, a cărei datare absolută este de $26\ 470 \pm 700$ ani î.e.n.²⁹.

26 V. Chirica, *Descoperiri paleolitice în așezarea de la Mitoc (jud. Bacău)*, în *ArchMold*, VIII, 1975, p. 10, fig. 1.

27 Al. Păunescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 9, fig. 4.

28 Idem, *Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic pînă la începutul neoliticului*, în *SCIVA*, 31, 1980, 4, p. 529.

29 Idem, p. 531.

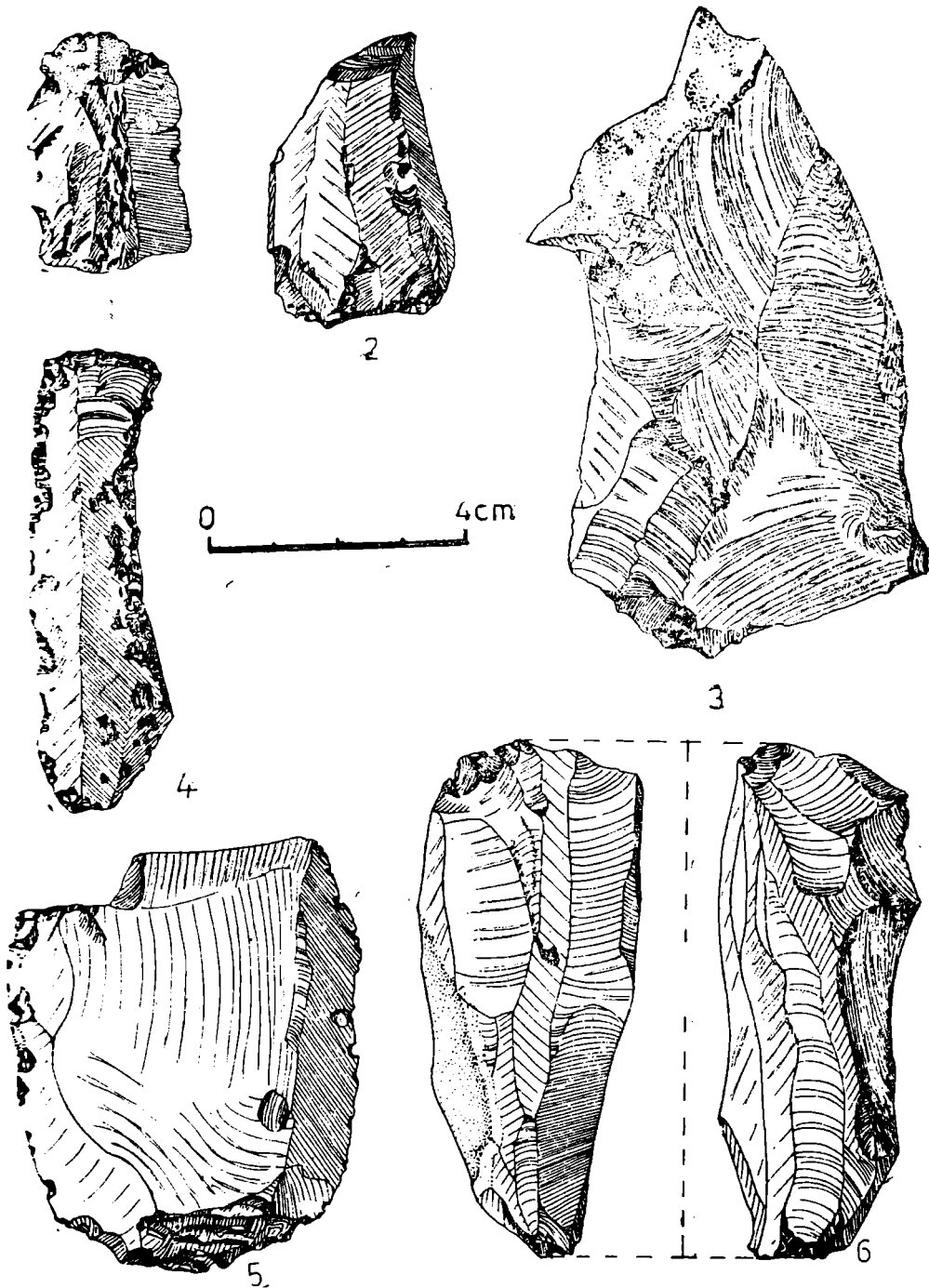

Fig. 3. — Mitoc-Malul Galben. 1, gratoar atipic, 2, așchie mijlocie neretușată; 3, așchie Levallois de decorticare; 4, gratoar convex; 5, așchie Levallois; 6, nucleu prismatic.

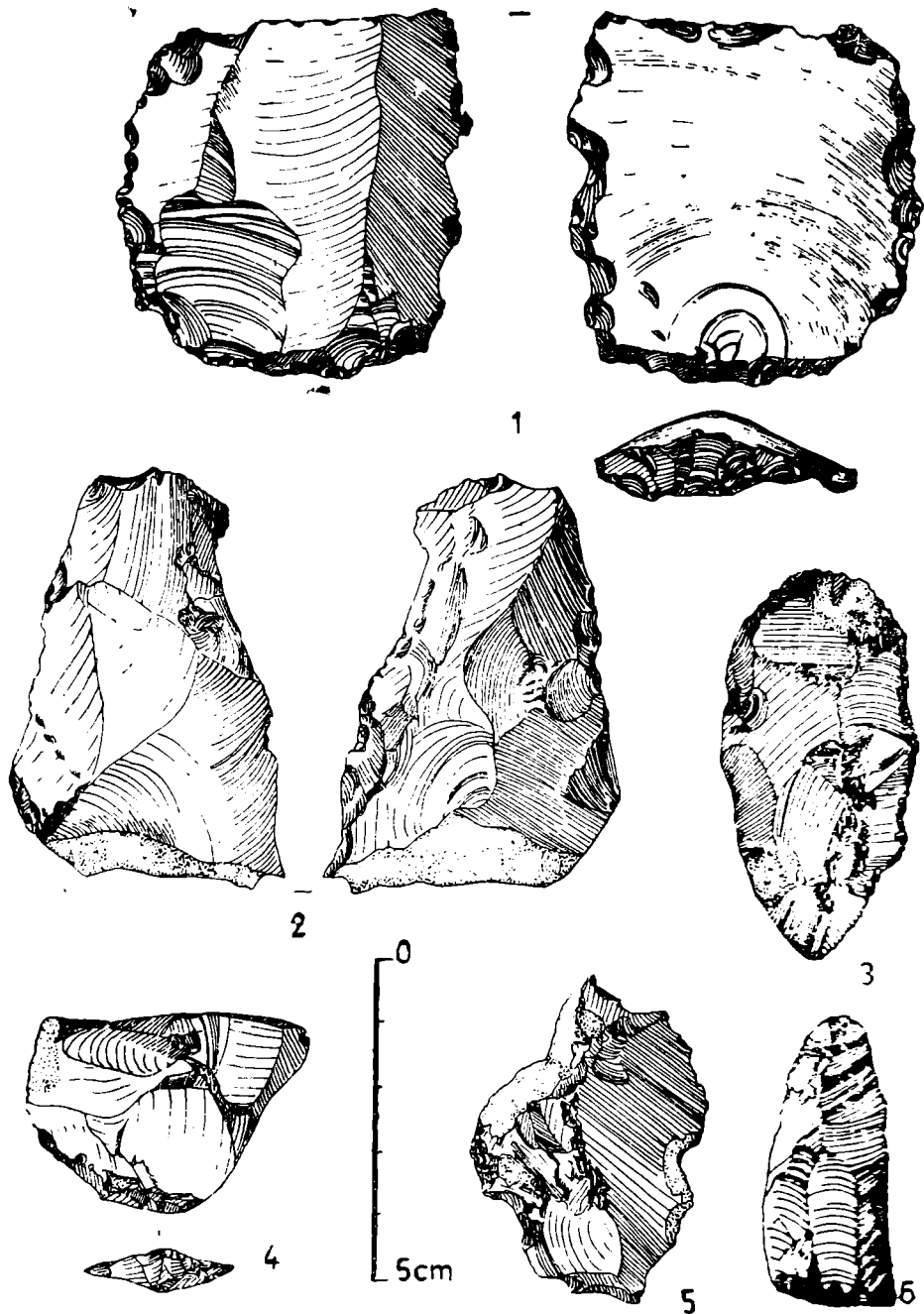

Fig. 4. — Piese litice. 1, piesă denticulată, cu retușe groase, alterne, pe așchie Levallois cu talon fațetat; 2, bifacială atipică; 3, așchie lamelară cu retușe fine pe latura stângă; 4, așchie mijlocie cu talon fațetat; 5, așchie mijlocie denticulată; 6, lame Levallois (1, Mitoc-Cotu Mare; 2-6, Mitoc-Malul Galben).

Deși s-au găsit piese de silex calcinate, în nivelul gravettian nu s-au constatat dovezi concludente de folosire a focului.

Un număr mai mare de vetre, adesea însoțite și de ateliere de ciobire, au fost identificate în nivelurile de locuire gravettiană de la Crasnaleuca și Cotu Miculinți, în unele cazuri acestea fiind considerate elemente de stratigrafie, dar fără a se face precizări mai detaliate asupra caracteristicilor lor. Se menționează doar faptul că analizele de C_{14} , efectuate pe probe de cărbuni recoltați dintr-o vatră au dat, pentru nivelul IV de la Crasnaleuca — Staniște, vârsta de $19\ 460 \pm 220$ ani B.P.³⁰.

În Podișul Moldovei (zona centrală), la Lespezi (jud. Bacău) vetrele au fost considerate de asemenea, indicii stratigrafice. Aici au fost identificate vetre de suprafață caracteristice, sau numai pete de arsură, dar și vetre alveolate. Pe baza rezultatelor analizelor de C_{14} , vârsta așezării a fost stabilită între 16 070—15 070 ani B.C.³¹.

Precizăm încă faptul că atât la est de Carpați, cât și pe întregul teritoriu al R. S. România, vetrele, diferite ca tip și număr, sînt prezente în aproape toate așezările paleoliticului superior.

În ceea ce privește adăposturile special amenajate, amintim că cele mai tipice construcții de acest fel au fost identificate în nivelurile musteliene III și IV de la Ripiceni-Izvor. În paleoliticul superior, deși numărul locuințelor-colibă pare să fie mai mare, caracteristicile acestora sînt mai puțin concludente. Ne referim la acele posibile adăposturi de la Mitoc-Malul Galben și Pîrîul lui Istrate³² (aurignacian), Ripiceni-Valea Badelui (gravettian), Dîrțu-Ceahlău (nivelul II, aurignacian mijlociu, înzestrat de o vatră care, prin prezența gropilor pentru păstrarea cărbunilor se aseamănă cu cea de la Malul Galben-Mitoc). În urma reevaluării descoperirilor paleolitice de pe terasele Bistriței, s-a emis ipoteza existenței aici și a altor resturi de locuințe special amenajate³³. Prin cercetările efectuate în așezări paleolitice situate în sudul Podișului Moldovei, au fost puse în evidență și complexe de locuire care par să reprezinte urmele unor adăposturi sezoniere³⁴.

★

★   ★

Bogăția materialelor arheologice din locuirile paleolitice situate în zona Podișului Mijlociu ne îngăduie să constatăm o anumită evoluție a utilității litic. Precizăm însă, că nu putem aprecia cu certitudine dacă această evoluție este echivalentă cu dezvoltarea comunităților umane

³⁰ M. Brudiu, *op. cit.*, în *Hierasus*, Botoșani, 1979, p. 79.

³¹ M. Bitiri, V. Căpitanu, *Așezarea paleolitică de la Lespezi, județul Bacău*, în *Carpica*, 1972, p. 46-67.

³² V. Chirică, *Considerații cu privire la complexele de locuire descoperite în zonele paleolitice*, în *Carpica*, X, 1978, p. 21-43.

³³ Al. Păunescu și col., *Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din zona Dîrțu-Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor*, în *SCIVA*, № 1977, 2, p. 157 și urm.

³⁴ M. Brudiu, *op. cit.*, 1974, p. 105 și urm.

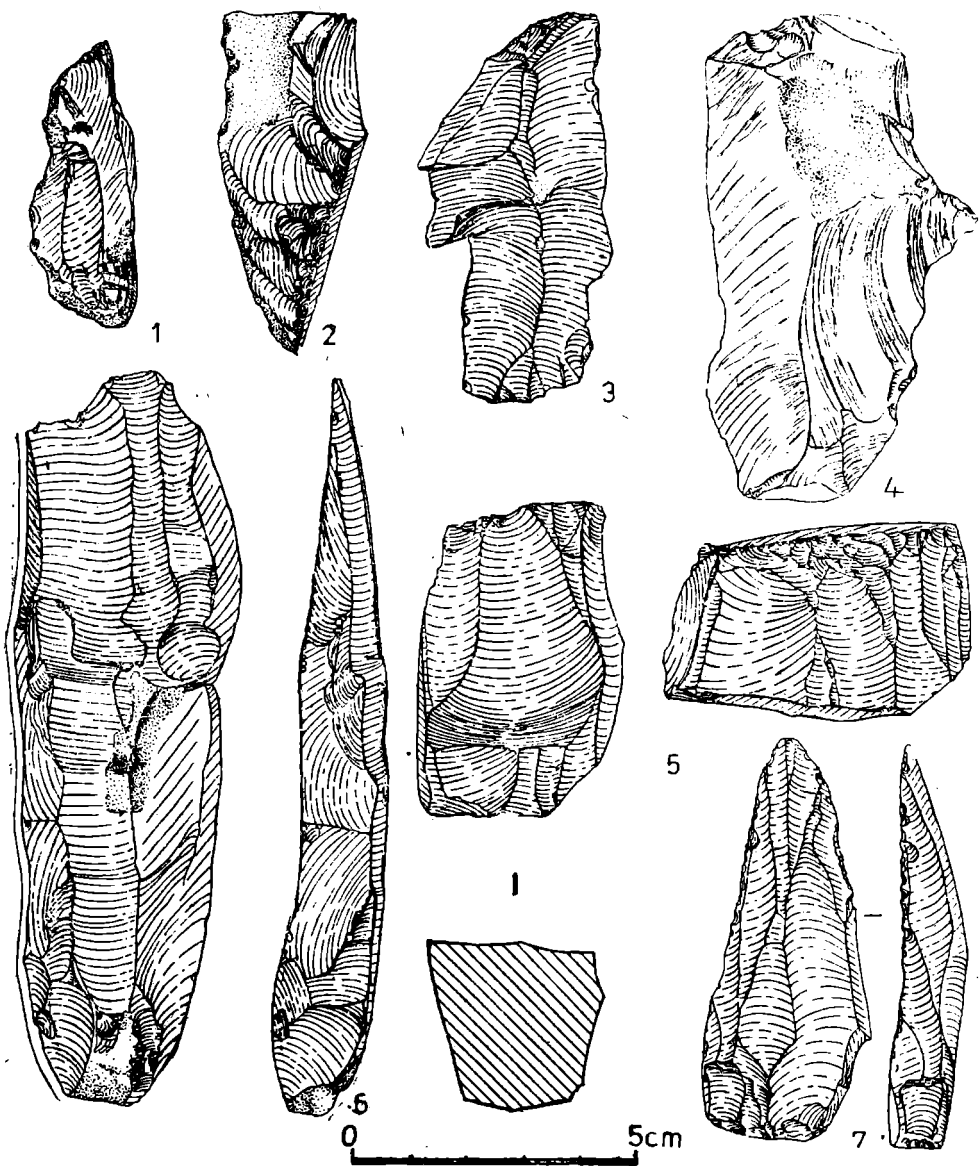

Fig. 5. — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, lamă mijlocie neretușată; 2, lamă à crête; 3, lamă cu trunchiere oblică retușată; 4, gratoar atipic; 5, nucleu cu două planuri de lovire; 6, așchie lamelară neretușată; 7, lamă cu rétușe fine de folosire.

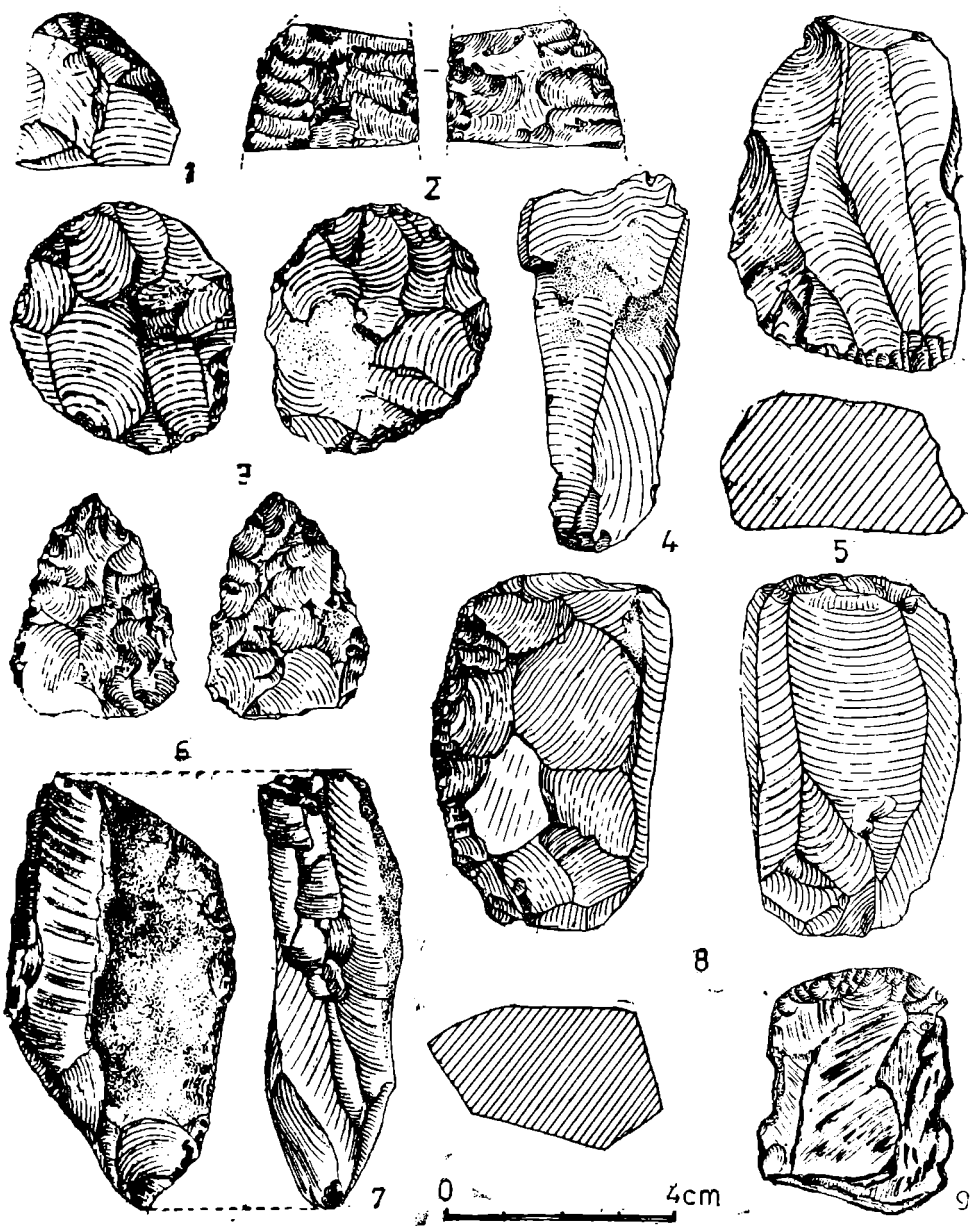

Fig. 6. — Piese litice. 1, gratoar „à museau” plat, pe așchie mijlocie; 2, piesă bifacială fragmentară; 3, piesă bifacială discoidală; 4, lamă neretușată; 5, nucleu prismatic; 6, piesă bifacială; 7-8, racloare convexe nucleiforme; 9, gratoar convex pe așchie (1, 3-5, 7-9, Mitoc-Piriul lui Istrate; 2, 6, Iași-Podgoria Copou).

care au locuit terasele Prutului de la Mitoc și Ripiceni, de la etapele paleoliticului mijlociu (musterian) spre cel superior (aurignacian).

Analizând materialele descoperite la Mitoc: Valea Izvorului, Malul Galben și Piriul lui Istrate, observăm, pentru prima așezare, un intens amestec de materiale cu caracteristici tehnico-tipologice aparținând paleoliticului mijlociu și superior. Formele bifaciale (unele asemănătoare cu acelea din nivelurile musteriene IV și V de la Ripiceni-Izvor), racloarele și alte piese cioplite în tehnică Levallois, denticulatele, constituie o caracteristică a stațiunii. Fără îndoială, coexistența tehnico-tipologică a unor materiale litice din paleoliticul mijlociu și superior este deosebit de importantă, cu atât mai mult dacă își va găsi analogii și în alte așezări paleolitice, în situații stratigrafice sigure, deoarece, pentru partea superioară a profilului de la Valea Izvorului se precizează posibilitatea unor spălări, care au determinat amestecarea sedimentului și a materialului arheologic³⁵. Totuși, nu trebuie trecut cu vederea faptul că denticulările sau scobiturile (îndeosebi cele retușate) sînt caracteristice aproape întregului utilaj litic.

La Malul Galben, cele mai multe piese cu talon diedru sau fațetat apar în atelierul 17 (— 6, 75 m) și complexul 22 (— 7 m), dar unele materiale de aspect musterian (racloare, așchii și vîrfuri Levallois) apar și în atelierul complexului 15 (— 6, 10 m), în asocieri cu piese de aspect gravettian (fig. 9/1-2; 11/2). Alte piese, tot de factură musteriană au fost descoperite deasupra nivelului de 6,10 m, atribuit gravettianului. Ne referim la așchiile cu doi bulbi și două planuri de lovire (fig. 8/4,6) sau cu talon fațetat, precum și la raclorul tipic. De asemenea, au fost identificate și lame Levallois (fig. 4/6) sau cu talon fațetat, iar unele lame tip à crête, specifice paleoliticului superior, au talonul diedru, caracteristică a musterianului.

La Piriul lui Istrate, cu excepția celor două racloare (dublu biconvex și convergent drept-convex), descoperite la baza stratului de locuire, celelalte piese de aspect musterian (răzuitoare, piese cu talon diedru etc.) apar pe întreaga coloană stratigrafică. Prezența elementelor musteriene îndeosebi la baza nivelului de locuire aurignaciană a fost constatată și la Ripiceni-Izvor, unde s-a mai observat că unele tipuri de unelte (gratoare, burine) găsite în formă atipică în musterian, se diversifică în paleoliticul superior, iar proporția acestora crește considerabil.

La Mitoc-Malul Galben și Ripiceni-Izvor, dar și în alte stațiuni paleolitice din România, nivelurile musteriene sînt suprapuse, cu sau fără straturi sterile intermediare, de locuiri aparținînd paleoliticului superior de început. Această evoluție cuprinde trei aspecte principale: 1) din punct de vedere paleo-antropologic, corespunde cu trecerea de la stadiul paleantropin la cel neantropin, asupra căreia sînt încă discuții, în primul rînd între paleoantropologi și apoi între aceștia și arheologi; 2) din punct de vedere cronologic și geocronologic, această perioadă pare să se încadreze în timp pe la 35 000—30 000 de ani î.e.n., în interstadiul

³⁵ M. Bitiri, M. Cârciuamaru, *Atelierul de la Mitoc-Valea Izvorului și locul lui în cronologia paleoliticului României*, în SCIVA, 29, 1978, 4, p. 468.

Würm 2—3 (1—2 după geocronologia germană)³⁶; 3) din punct de vedere arheologic, fenomenul cunoaște două elemente: a) apariția utilajului de tip paleolitic superior (gratoare, burine etc.) în mediul musterian; b) prelungirea tehnicii și tipologiei musteriene în aurignacianul inferior și chiar mai târziu (tipologic, ne referim la prezența racloarelor, a așchiilor, lamelor și vîrfurilor Levallois sau musteriene, a pieselor denticulate și cu scobitură retușată în primele locuiri aurignaciene, iar tehnic, la faptul că atît uneltele finite, cît mai cu seamă produsele primare de debitaj, au talonul diedru sau fațetat).

La Mitoc și în zona Prutului Mijlociu, locuirile aurignaciene intrinsec toate caracteristicile specifice: ponderea mai mare a lamelor ca produse primare de debitaj, a uneltelor pe lame în comparație cu acelea pe așchii și îndeosebi o foarte bogată și variată gamă de produse finite. gratoare (fig. 3/1, 4; 5/4; 6/1, 9; 7/5; 9/9; 11/4, 6, 9, 11, 13, 16; 12/2, 7), burine (fig. 2/2; 9/4; 10/4, 6, 13; 11/1, 3, 14, 20), gratoare-burin (fig. 11/10) sau burine-racloar (fig. 12/12), lame cu trunchiere retușată (fig. 5/3; 11/15; 13/1), lame retușate sau neretușate (fig. 5/1, 7; 6/4; 7/3; 9/5, 7; 10/1-3, 5, 8; 11/5, 17-19), dar și alte tipuri de piese: nuclee prismatice, piramidale sau globulare (fig. 2/4; 3/6; 5/5; 6/5; 10/12; 12/9-10, 13), așchii retușate sau neretușate (fig. 3/2; 8/4, 6; 11/7, 21; 12/8, 11; 13/2), așchii lamelare (fig. 4/3; 5/6; 7/8), lame à crête (fig. 5/2; 9/3, 6; 12/3, 5; 13/3), precum și piese de tradiție mai veche, musteriană: racloare (fig. 6/7, 8; 7/7; 8/5; 10/9, 11; 12/1, 4, 6), denticulate (fig. 4/1, 5; 7/4; 8/3; 10/7, 10; 11/12; 13/4-5), bifaciale (fig. 4/2; 6/2-3, 6), așchii și lame Levallois sau cu talon fațetat (fig. 2/1; 3/3, 5; 4/1, 4, 6; 7/1-2, 6; 8/1-2; 9/8; 10/14).

Deci, în ceea ce privește începuturile paleoliticului superior, constatăm că numai la Valea Izvorului fondul musterian este foarte bine reprezentat: caracterul denticulat al aproape întregului utilaj litic și numărul mare de piese cu scobituri retușate sau zise clactoniene, alături, însă, de gratoare crenate tipice. De asemenea, dintre cele 12 străpungătoare (care, în proporție asemănătoare se găsesc în etapele evoluat ale gravettianului), majoritatea sînt atipice sau cioplite pe așchii și lame Levallois sau non Levallois. Această situație ne permite să relevăm în zona Prutului Mijlociu (Mitoc și Ripiceni) evoluția aurignacianului din acest musterian zis nord-pontic.

Originea locală a culturilor paleoliticului superior din fondul musterian este susținută de unii specialiști și negată de alții. Cercetătorii francezi situează originea aurignacianului în Orient, în Europa centrală sau de sud-est sau în Orientul Apropiat³⁷. Originea central-europeană a aurignacianului din Belgia o susține și M. Otte³⁸, iar J. K. Kozłowski

36 F. Bordes, *Le Paléolithique dans le monde*, Paris, 1968, p. 147.

37 K. Valoch, *L'origine de différents technocomplexes du Paléolithique supérieur morave* în Coll. Int. *L'Aurignacien et le Gravettien (Périgordien) dans leur cadre écologique*, Nitra, 1980, p. 284.

38 M. Otte, *Le Paléolithique supérieur ancien en Belgique*, Bruxelles, 1979, p. 611.

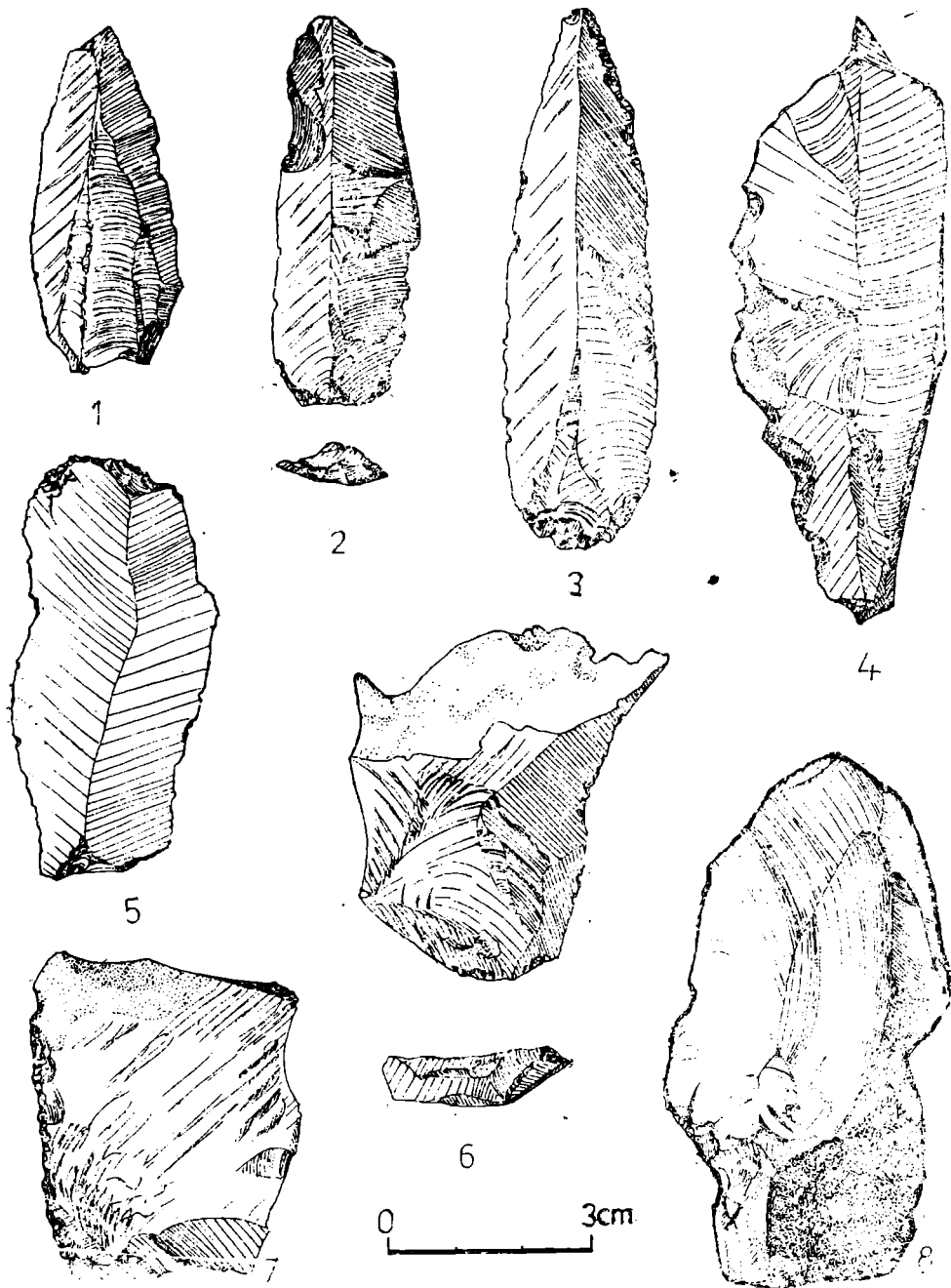

Fig. 7. — Piese litice. 1, lamă Levallois; 2, lamă cu talon fațetat convex; 3, lamă „appointée”, parțial retușată cu retușe alterne continui; 4, piesă denticulată; 5, gratoar convex; 6, așchie de decorticare cu talon fațetat; 7, raclor simplu drept; 8, așchie lamelară de decorticare (1-5, 7-8, Mitoc-Malul Galben; 6, Mitoc-Piriul lui Istrate).

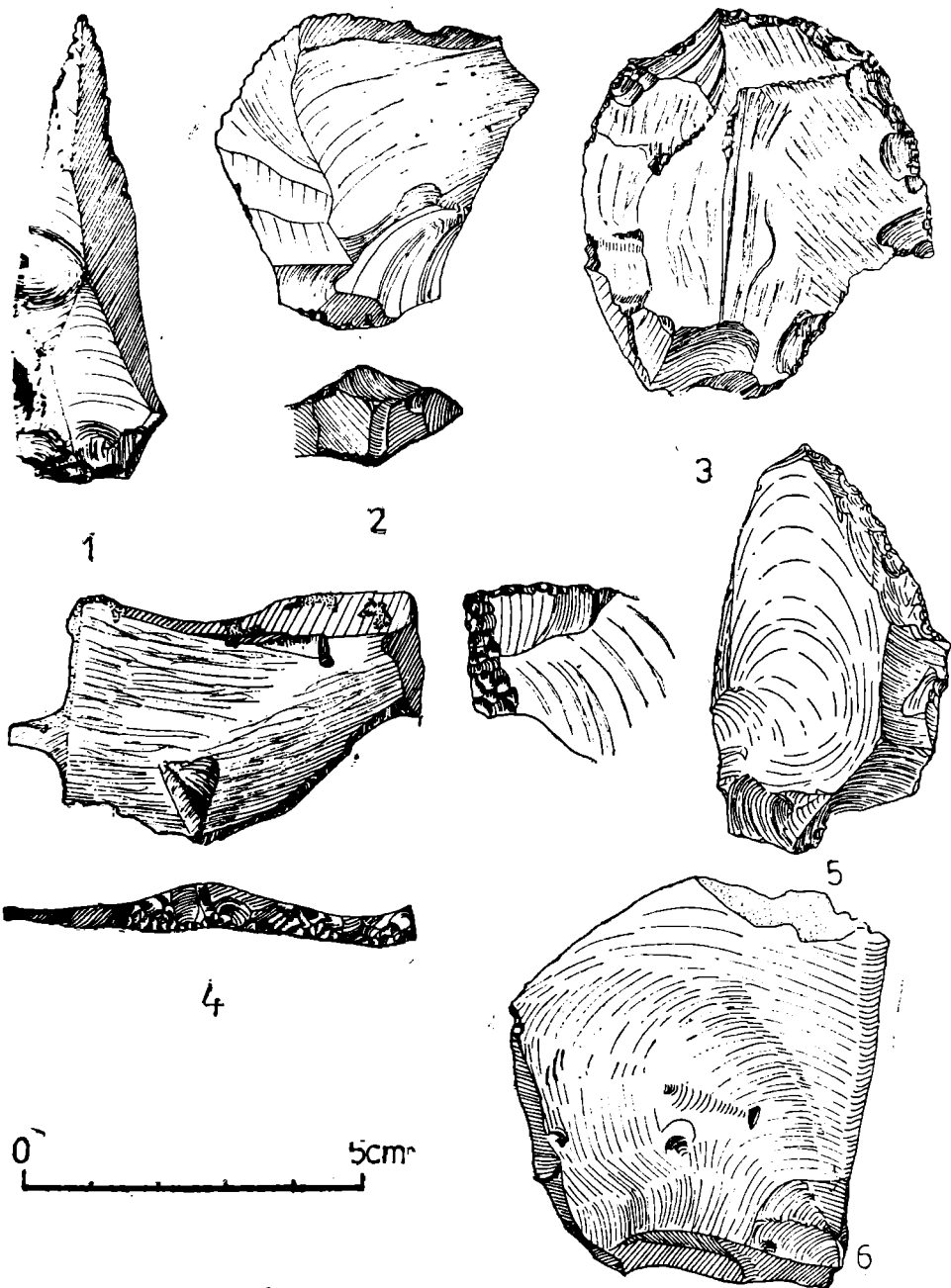

Fig. 8. — Piese litice. 1, lamă Levallois; 2, așchie cu talon fatetat; 3, piesă denticulată; 4, așchie mijlocie cu doi bulbi și două planuri de lovire; 5, raclor simplu drept; 6, așchie mijlocie cu doi bulbi pe aceeași față (1-4, Malul Galben; 5-6, Pirul lui Istrate).

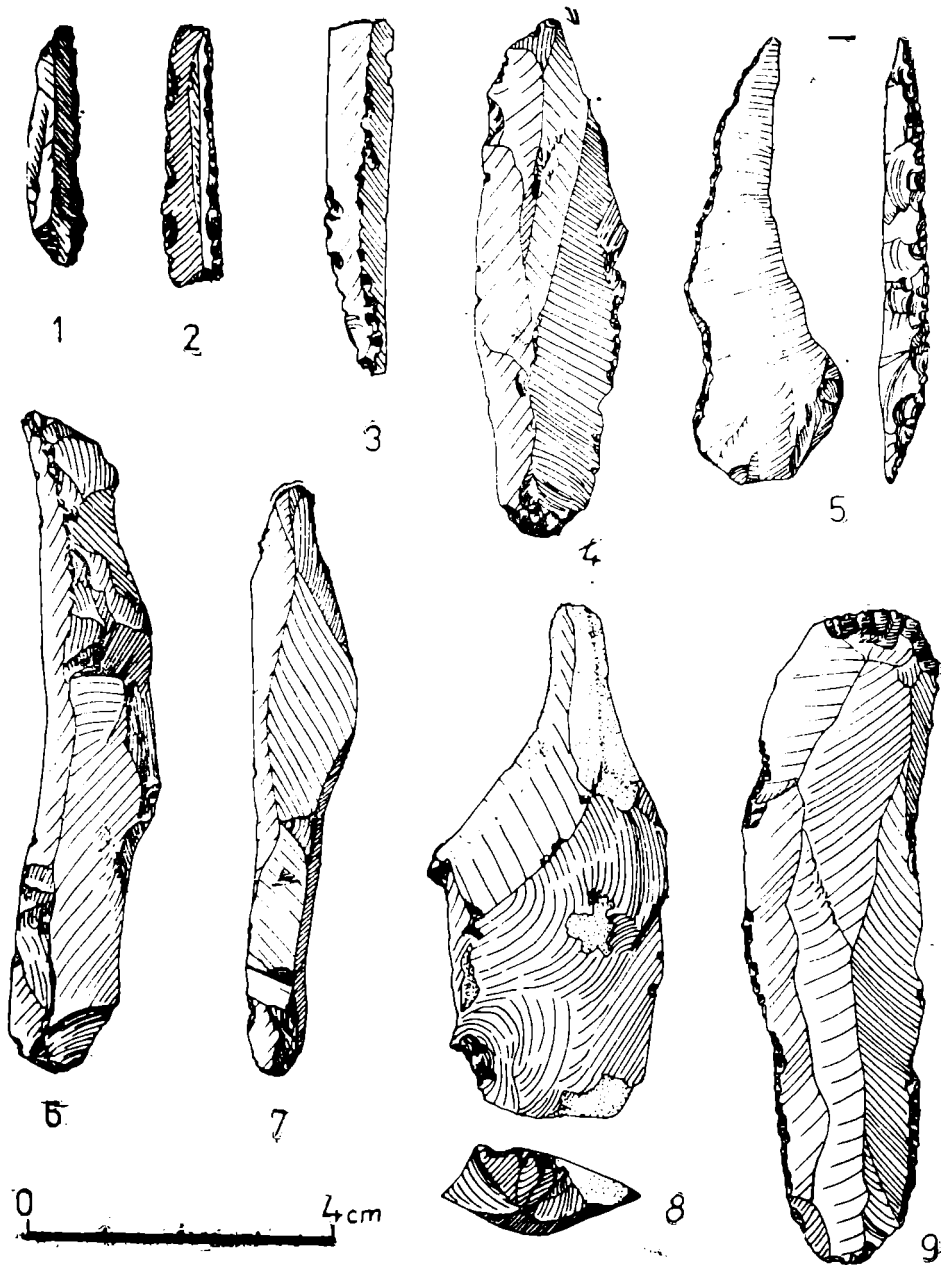

Fig. 9. — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1-2, lamele à dos; 3, 6, lame à crête; 4, burin pe trunchiere convexă retușată; 5, lamă fină retușată; 7, lamă neretușată; 8, așchie lamelară cu talon fațetat convex; 9, gratoar convex pe lamă retușată.

Fig. 10. — Mitoc-Piriul lui Istrate. 1, lamă parțial retușată; 2-3, 5, lame neretușate; 4, burin pe trunchiere concavă retușată; 6, burin multiplu pe trunchiere retușată, raclor simplu convex; 7, 10, piese denticulate; 8, lamă cu retușe inverse; 9, raclor convergent drept-convex pe așchie mijlocie cu retușe invadatoare; 11, raclor simplu convex; 12, nucleu prismatic; 13, burin pe trunchiere concavă retușată; 14, așchie cu talon fațetat.

constată, în peștera Bacho-Kiro din Bulgaria, o trecere netă, distinctă, de la utilajul de tip mustertian la cel de tip paleolitic superior³⁹, de unde se poate conchide originea „externă“ a aurignacianului din această stațiune. Pe baza aceluiași dovezi, identice și în zona Prutului Mijlociu, unii specialiști consideră ca justă originea aurignacianului Europei centrale⁴⁰ din mustertianul cu piese foliacee. Putem deci admite și în zona Prutului Mijlociu evoluția tehnologică și tipologică a paleoliticului superior vechi din fondul local al paleoliticului mijlociu.

O a doua mare problemă a paleoliticului superior de la est de Carpați o constituie evoluția sa, a celor două culturi: aurignacianul și gravettianul. După cum se știe, în centrul și vestul Europei, gravettianul (perigordianul) are o evoluție mai scurtă, fiind continuat de solutrean și magdalenian. La noi, atât la est de Carpați, cât și în alte zone geografice, dar îndeosebi pe terasele Bistriței din bazinul Râpciuni, aurignacianul este suprapus, de cele mai multe ori fără straturi sterile intermediare, de locuiri gravettiene. În cele mai multe așezări, microlitizarea utilajului litic se accentuează spre etapele gravettianului superior și final, când apar și piese geometrice, anunțând culturile epipaleolitice. Descoperirile recente de unelte și arme din os și corn, de la Crasnaleuca și Cotul Miculiței⁴¹, tot în zona Prutului Mijlociu, necesită, credem, reevaluarea paleoliticului final de la est de Carpați, întrucât în stațiunile contemporane din centrul și vestul Europei, aceste tipuri de piese sînt atribuite magdalenianului sau chiar epipaleoliticului (azilianului).

Pe baza cercetărilor de la noi, din estul, vestul și centrul Europei, constatăm că gravettianul din R. S. România, cât și cel est-european, a avut o durată de evoluție mai îndelungată decît perigordianul din centrul și vestul Europei, care este succedat de locuiri magdaleniene. Pe baza analizelor palinologice s-a constatat că unelă așezări gravettiene de la est de Carpați se prelungesc pînă în tardiglaciuar⁴², fiind, deci, contemporane cu diferitele etape ale magdalenianului din vestul și centrul Europei⁴³.

39 J. K. Kozłowski, *Le Bachokirien-la plus ancienne, industrie du Paléolithique supérieur en Europe*, în *Prace Archeologiczne*, 28, 1980, p. 79-81.

40 K. Valoch, *op. cit.*, p. 284.

41 M. Brudiu, *op. cit.*, în *Hierasus*, 1979, p. 75-81; idem, *op. cit.*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 13-22.

42 M. Cărciumaru, *op. cit.*, 1980, p. 203 și urm.

43 J. Evin, *Réflexions générales et données nouvelles sur la chronologie absolue ¹⁴C des industries de la fin du Paléolithique supérieur et du début du Mésolithique*, în *Coll. Int. Nr. 271*, Bordeaux, 1979, p. 5-13; M. Schvoerer et al., *Chronologie absolue de la fin des temps glaciaires. Recensement et présentation des datations se rapportant à des sites français*, în *Coll. Int. Nr. 271*, Bordeaux, 1979, p. 31-41.

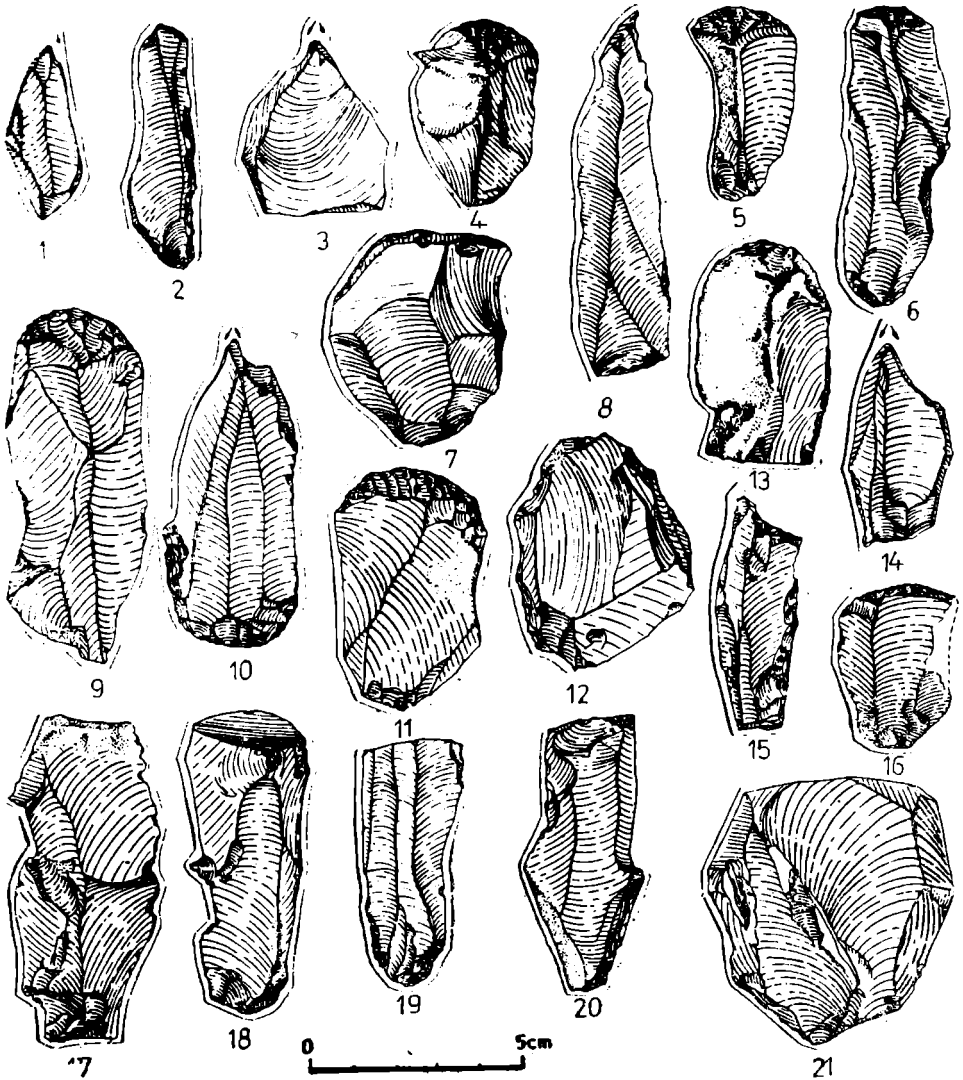

Fig. 11. — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, burin diedru dejeté; 2, lamă parțial à dos; 3, 14, burine tip diedru; 4, gratoar carenat; 5, 17-19, lame neretușate; 6, 9, 11, gratoare convexe; 7, așchie fin retușată; 10, gratoar-burin; 12, piesă denticulată; 13, gratoar atipic; 15, lamă cu trunchiere concavă retușată; 16, gratoar ungui-form pe așchie microlitică; 20, burin diedru de unghi pe talon; 21, așchie mijlocie neretușată.

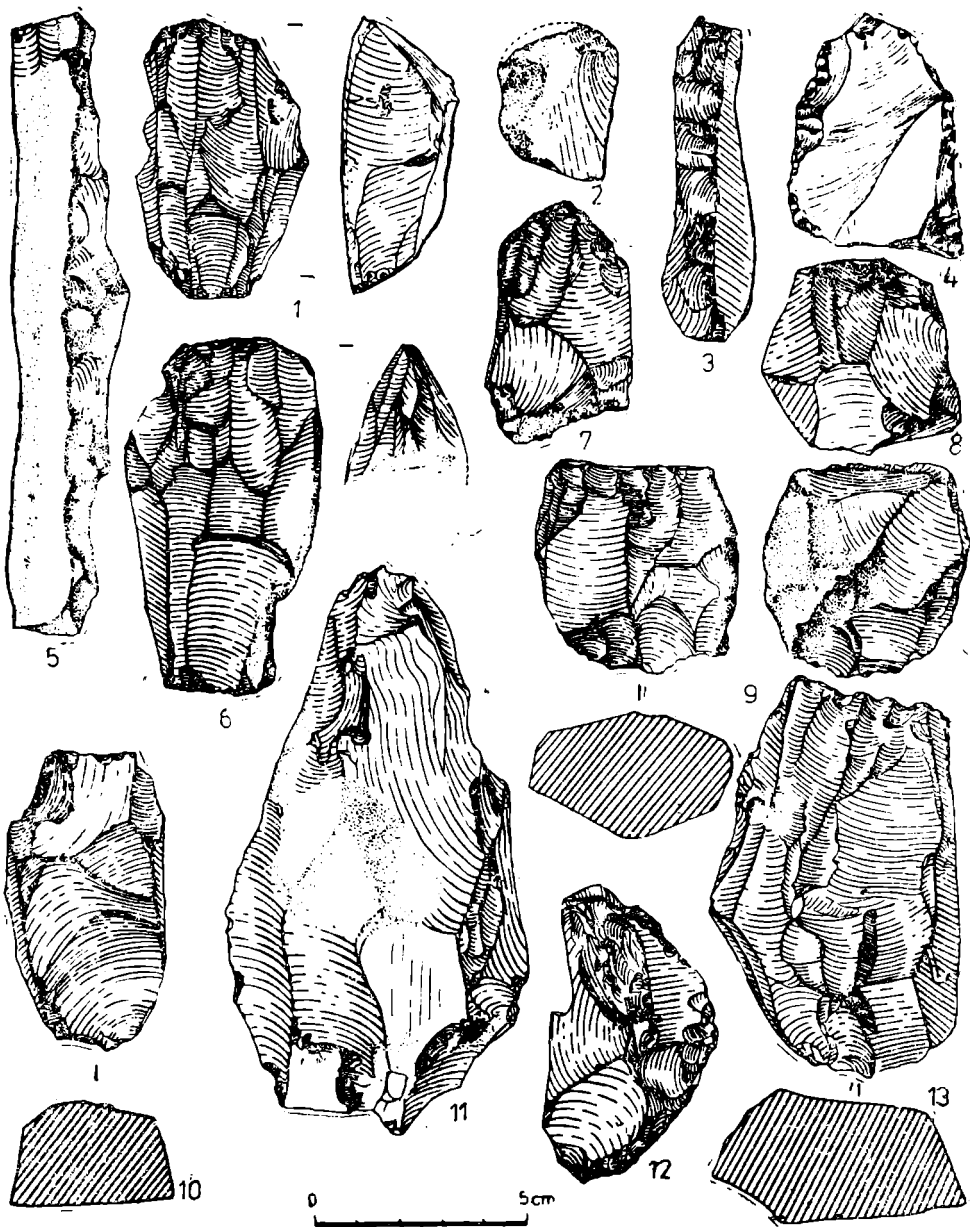

Fig. 12. — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, 6, racloare nucleiforme ; 2, gratoar convex ; 3, lamă è crête ; 4, racloar dublu drept-convex ; 5, lamă de decorticare à crête ; 7, gratoar ogival ; 8, așchie neretușată ; 9, nucleu ovalar ; 10, nucleu piramidal ; 11, așchie de decorticare ; 12, burin déjeté-racloar drept-convex ; 13, nucleu prismatic.

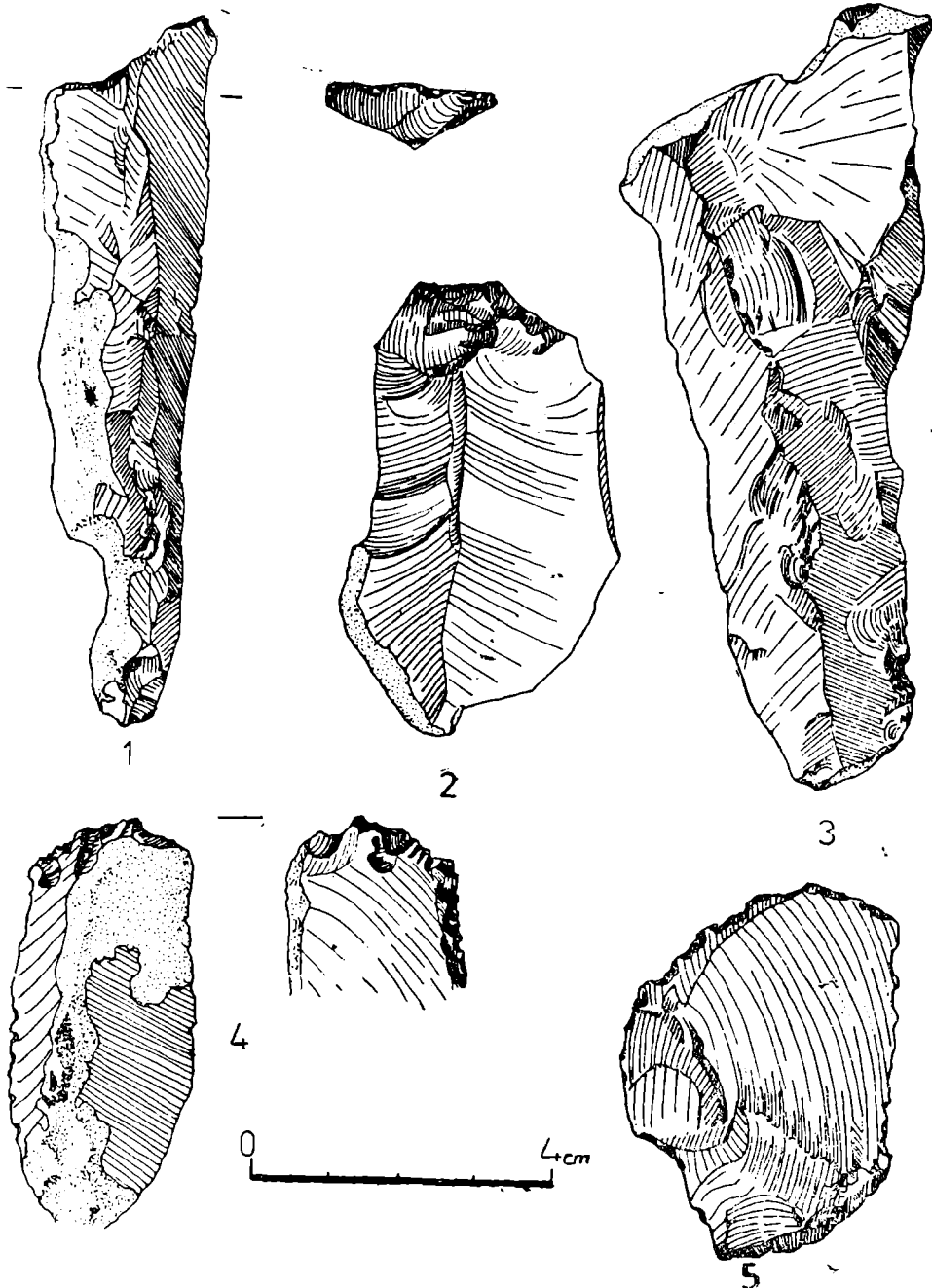

Fig. 13. — Mitoc-Piriul lui Istrate. 1, lamă cu trunchiere concavă retușată ; 2, așchie de decorticare ; 3, lamă à crête ; 4-5, piese denticulate.

CONSIDÉRATIONS SUR LE PALÉOLITHIQUE SUPÉRIEUR À L'EST DES CARPATES

Résumé

Je dédie cette étude à la mémoire du professeur F. Bordes, personnalité marquante du Paléolithique mondial, fondateur de l'École française moderne de Paléolithique, créateur de la méthode statistique et typologique, dont la disparition prématurée est ressentie dans la recherche du Paléolithique de tous les pays. En Roumanie aussi, ses études de technique et typologie de l'époque paléolithique ses considérations générales sur le Paléolithique du monde sont à la base des recherches sur l'époque paléolithique dans sa complexité.

L'une des zones les plus riches en habitats paléolithiques, de toute la Roumanie est celle du territoire escarpé. Du point de vue géographique, cette région appartient au Plateau de Moldavie avec ses subdivisions distinctes : Plaine de Moldavie, Plateau de Suceava, Plateau Central Moldave, Plaine de Covurlui, Plaine du Siret Inférieur. La limite du nord et à l'est en est constituée par la rivière de Prut (qui n'est pas une frontière géomorphologique proprement dite, le relief présentant les mêmes caractéristiques que la Plaine de Hotin, celle de Bălți et que la Plaine Russe), la limite ouest, la chaîne des Carpates et les dépressions sous-carpates externes, et la limite sud, la Plaine Roumaine.

Du point de vue de l'archéologie paléolithique, la division la plus importante du Plateau de Moldavie est constituée par la Plaine de Moldavie (Dépression de Jijia-Bahlui) et surtout par la zone du Prut Moyen qui se remarque par l'existence des habitats paléolithiques les plus riches.

Les recherches archéologiques constatent que la caractéristique générale des habitats paléolithiques est l'emplacement dans toute forme de relief se trouvant dans le voisinage immédiat d'une source d'eau permanente.

La recherche paléolithique de Roumanie, qui a débuté à la fin de l'autre siècle, s'est contournée sur des critères scientifiques dans la première moitié de notre siècle. Au terme de presque deux décennies d'intenses recherches archéologiques, N. N. Moroșan fait publier, en 1938, son ouvrage de synthèse „Le pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du nord-est, où il présente plus de 35 stations paléolithiques, situées sur les terrasses du Prut ou entre le Prut et le Dniester. Ce remarquable ouvrage, classique par le contenu et le style, situe l'illustre archéologue et géologue roumain au rang des grands spécialistes de son temps. Par ses 16 études concernant cette zone, publiées entre 1927—1938, N. N. Moroșan a montré la complexité des phénomènes géologiques et des restes paléontologiques du Quaternaire, corroborant ces données par ce qu'il a appelé „les produits de l'intelligence humaine“ — les outils en silex. Les particularités des habitats paléolithiques étudiés par N. N. Moroșan l'ont déterminé à utiliser autant les méthodes propres à sa spécialité de base (stratigraphie géologique, paléontologie), que les méthodes spécifiques à l'archéologie du Paléolithique, synchronisant et comparant ses résultats avec ceux des spécialistes de l'époque, au moyen des publications ou des congrès internationaux. En collaboration avec Suzanne Leclercq, N. N. Moroșan a réalisé aussi les premières déterminations sur flore quaternaire.

La reprise des fouilles archéologiques à l'est des Carpates la récolte d'un matériel archéologique riche et varié, les études multidisciplinaires ont permis la réalisation des synthèses remarquables. Une importance particulière présente la découverte des outils et des armes en os, des ateliers à travailler l'os et la corne de cerf et de renne de Crasnaleuca et du Cotu Miculinți (dép. de Botosani), ainsi que l'action d'établir les types et les caractéristiques des habitats paléolithiques de Roumaine et d'Europe de l'est.

Une caractéristique des habitats paléolithiques, surtout dans la zone du Prut Moyen, est constituée par l'abondance particulière du matériel lithique, représenté à presque 100% par le silex de très bonne qualité, se trouvant au carrière naturelle dans les dépôts bugloviens au nord de Mitoc. La richesse de la matière première est l'un des raisons pour lesquels c'est dans la zone du Prut Moyen que l'on trouve la plus intense activité économique de la taille de pierre de toutes les régions du pays. Grâce à ses qualités physiques, le silex de Prut a été véhiculé, sous forme de matière première ou d'outils, dans le sud du Plateau de Moldavie, dans la Plaine Roumaine et dans Țara Oașului.

Un autre trait spécifique de la zone du Prut Moyen est constitué par le grand nombre de complexes pour la taille du silex : 24 ateliers à Mitoc-Malul Galben et 38 à Mitoc-Pirul lui Istrate, etc. Sont présentées les principales caractéristiques des ateliers pour la taille ainsi que les foyers, en précisant que les dates de C-14 ont indiqué, pour les foyers moustériennes de Ripiceni-Izvor, l'âge comprise entre 42 820 et 38 220 a.n.è., tandis que l'âtre aurignacien date de $26\,470 \pm 700$ ans a.n.è., et le niveau IV (gravettien) de Crasnaleuca-Staniște, de $19\,460 \pm 220$ ans B. P. Un autre habitat daté par C-14 est celui de Lespezi (dép. de Bacău), dont l'âge a été établi entre 16 070 et 15 070 ans B.C.

Les restes d'habitations paléolithiques les plus concluants ont été découverts dans le Moustérien de Ripiceni-Izvor. Dans le Paléolithique supérieur, à Mitoc-Malul Galben et à Pirul lui Istrate, dans certains habitats des terrasses de Bistrița (dép. de Neamț), ou au sud du Plateau de Moldavie, on a dépisté des agglomérations des matériels archéologiques, qui représentent paraît-il les traces d'abris saisonniers du type hutte.

Les débuts et les origines de l'Aurignacien ainsi que les étapes (= cultures) de cette période constituent les principaux problèmes des recherches sur le Paléolithique supérieur à l'est des Carpates.

La richesse des matériels archéologiques des habitats paléolithiques situés sur les terrasses du Prut Moyen nous donne la possibilité de constater une certaine évolution de l'outillage lithique. Il faut préciser que l'on peut pas apprécier avec certitude si cette évolution équivant le développement des communautés humaines (de leur type physique) depuis les étapes du Paléolithique moyen jusqu'au Paléolithique supérieur.

Une caractéristique de l'habitat de Mitoc-Valea Izvorului est constituée par la présence, en proportion dominante, des pièces d'aspect et de tradition moustérienne (certaines bifaces ressemblent à celles du Moustérien IV et V de Ripiceni-Izvor), à côté d'outils typiques au Paléolithique supérieur : grattoirs carénés typiques, perçoirs sur lames Levallois, etc. Les denticules et les encoches sont spécifiques à presque tout l'outillage lithique de l'endroit.

On constate la même évolution de l'outillage lithique à Malul Galben. La plupart des pièces à talon dièdre ou facetté, lames et éclats du type Levallois apparaissent dans l'atelier 17 et dans le complexe 22, mais certains matériels d'aspect moustérien (racloiss, éclats et pointes levallois ont été identifiés en association avec des pièces d'aspect gravettien dans l'atelier du complexe 15 aussi. On a également identifié des lames Levallois ou à talon facetté, mais certaines lames du type à crête ont le talon dièdre.

À Pîriul lui Istrate-Mitoc, excepté les deux racloirs (double biconvex et convergent droit-convexe, en grès), découverts à la base du niveau d'habitat, les autres pièces d'aspect moustérien apparaissent sur toute la colonne stratigraphique.

À Ripiceni-Izvor, les éléments moustériens sont présents surtout à la base du niveau d'habitat aurignacien, et certains types d'outils (grattoirs, burins, etc.), atypiques dans le Moustérien, se diversifient dans le Paléolithique supérieur et leur proportion s'accroît considérablement.

Du point de vue archéologique, l'évolution de l'outillage lithique du Paléolithique moyen vers le supérieur connaît deux éléments : a) l'apparition d'outils de type Paléolithique supérieur dans le milieu moustérien ; b) prolongation de la technique et de la typologie moustérienne dans l'Aurignacien inférieur et même plus tard.

On peut donc soutenir, sur des bases techniques et typologiques, l'hypothèse de l'évolution, à l'est des Carpates, du Paléolithique supérieur du fonds moustérien local.

Un second grand problème du Paléolithique supérieur dans cette zone est celui de son évolution, de ses deux cultures : l'Aurignacien et le Gravettien.

Dans aucun habitat de Roumanie les „fossiles directeurs“ gravettiens n'apparaissent en milieu aurignacien, mais se prolongent dans certaines cultures épipaléolithiques. D'autre part, les habitats gravettiens de chez nous semblent être plus récents que ceux d'Europe centrale et occidentale. Ainsi croit-on pouvoir admettre l'origine „externe“ du Gravettien sur le territoire de la Roumanie. Arrivés là, les groupes humains de gravettiens ont une évolution beaucoup plus longue que ceux du centre et de l'ouest de l'Europe, où au Gravettien succèdent des étapes magdaléniennes. On a admis, sur des critères géochronologiques, la prolongation d'Habitats gravettiens, surtout au sud du Plateau de Moldavie, mais aussi dans d'autres zones du pays, jusqu'au Tardiglaciaire et même jusqu'au début du Holocène, étant donc contemporains avec les différentes étapes du Magdalénien ouest — et centre — européen.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plateau de la Moldavie.

Fig. 2. — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, éclat de décortication à talon facetté ; 2, burin dièdre droit ; 3, éclat moyenne à talon facetté ; 4, nucléus prismatique.

Fig. 3. — Mitoc-Malul Galben. 1, grattoir atypique ; 2, éclat moyenne non-retouché ; 3, éclat Levallois de décortication ; 4, grattoir convexe ; 5, éclat Levallois ; 6, nucléus prismatique.

- Fig. 4.** — Pièces lithiques. 1, pièce denticulée à retouches épaisses alternes, sur éclat Levallois à talon facetté ; 2, biface atypique ; 3, éclat lamellaire à fines retouches sur le bord gauche ; 4, éclat moyenne à talon facetté ; 5, éclat moyenne denticulé ; 6, lame Levallois. 1, Mitoc-Cotu Mare ; 2-6, Mitoc-Malul Galben.
- Fig. 5.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, lame moyenne non-retouchée ; 2, lame à crête ; 3, lame à troncature oblique retouchée ; 4, grattoir atypique ; 5, nucléus à deux plans de frappé ; 6, éclat lammellaire non-retouchée ; 7, lame à fines retouches d'utilisation.
- Fig. 6.** — Pièces lithiques. 1, grattoir à museau plat sur éclat moyenne ; 2, biface fragmentaire ; 3, biface discoïdale ; 4, lame non-retouchée ; 5, nucléus prismatique ; 6, biface ; 7-8, raclours convexes nucléiformes ; 9, grattoir convexe sur éclat. 1, 3-5, 7-8, Mitoc-Pîriul lui Istrate ; 2, 6, Iași-Podgoria Copou.
- Fig. 7.** — Pièces lithiques. 1, lame Levallois ; 2, lame à talon facetté convexe ; 3, lame appointiée, partiellement à retouches alternes sur le bord droit ; 4, pièce denticulée ; 5, grattoir convexe ; 6, éclat de décortication à talon facetté ; 7, raclour simple droit ; 8, éclat de décortication. 1-5, 7-8, Mitoc-Malul Galben ; 6, Mitoc-Pîriul lui Istrate.
- Fig. 8.** — Pièces lithiques. 1, lame Levallois ; 2, éclat à talon facetté ; 3, pièce denticulée ; 4, éclat moyenne à deux boubes et deux plans de frappé ; 5, raclour simple droit ; 6, éclat moyenne à deux boubes. 1-4, Mitoc-Dealul Galben ; 5-6, Pîriul lui Istrate.
- Fig. 9.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1-2, lamelles à dos ; 3, 6, lames à crête ; 4, burin sur troncature convexe non-retouchée ; 5, lame fin retouchée ; 7, lame non-retouchée ; 8, éclat lamellaire à talon facetté convexe ; 9, grattoir convexe.
- Fig. 10.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, lame partiellement retouchée ; 2-3, 5, lames non-retouchées ; 4, burin sur troncature concave retouchée ; 6, burin multiple sur troncature retouchée — raclour simple droit ; 7, 10, pièces denticulées ; 8, lame à retouches inverses ; 9, raclour convergente droit-convexe sur éclat moyenne à letouches envahissantes ; 11, raclour simple convexe ; 12, nucléus prismatique ; 13, burin sur troncature concave retouchée ; 14, éclat à talon facetté.
- Fig. 11.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, burin dièdre déjeté ; 2, lame partiellement à dos ; 3, 14, burins dièdres ; 4, grattoir caréné ; 5, 17-19, lames non-retouchées ; 6, 9, 11, grattoirs convexes ; 7, éclat fin retouché ; 10, grattoir-burin ; 12, pièce denticulé ; 13, grattoir atypique ; 15, lame à troncature concave retouchée ; 16, grattoir uniforme sur éclat microlithique ; 20, burin dièdre d'angle sur talon ; 21, éclat moyenne non-retouché.
- Fig. 12.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, 6, raclours nucléiformes ; 2, grattoir convexe ; 3, lame à crête ; 4, raclour double droit-convexe ; 5, lame à crête de décortication ; 7, grattoir ogivale ; 8, éclat non-retouché ; 10, nucléus pyramidale ; 11, éclat de décortication ; 12, burin déjeté — raclour droit — convexe ; 13, nucléus prismatique.
- Fig. 13.** — Mitoc-Pîriul lui Istrate. 1, lame à troncature concave retouchée ; 2, éclat de décortication ; 3, lame à crête ; 4-5, pièces denticulés.